

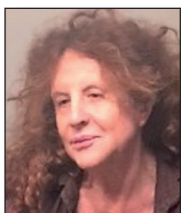
EL “FRACÀS” DEL CONTINENT. ENCAPSULAMENT, DOBLE I VORA¹

– Dolors Cid –

Psicoanalista, membre del GPB.
Barcelona (dolcid@gmail.com)

– Lucy Jachevasky –

Psicoanalista, membre del GPB.
Barcelona (lucybermann@gmail.com)

L'Alejandro va iniciar el tractament als set anys. Li havien diagnosticat un autisme. Va fer diversos tractaments i, posteriorment, va rebre un diagnòstic de Síndrome d'Asperger i va començar una psicoteràpia, amb una freqüència quinzenal, en un servei hospitalari. Els pares, ansiosos, busquen un tractament amb major freqüència i intensitat, per la qual cosa comença una anàlisi, mentre continua com a pacient psiquiàtric a l'hospital en el que rep tractament farmacològic.

La mare refereix que l'Alejandro (A, en endavant) era un nadó molt seriós, de grans ulls foscos i mirada penetrant. Els pares expliquen que va començar a parlar molt tard i que el seu llenguatge va aparèixer alhora que el del seu germà, quatre anys més petit. La professional que l'havia atès amb anterioritat ressalta que l'A és un infant molt intel·ligent. Li crida l'atenció a l'analista, quan el coneix, la gran rigidesa muscular i la seva manera de caminar, recolzat sobre les puntes

dels peus, de forma molt exagerada. Als tres anys de tractament, és intervingut perquè els músculs de les cames li havien quedat curts degut, segons refereixen els pares, al seu continu caminar de puntes, resolent el problema muscular. El pare té dos fills més grans de parelles anteriors amb els que es trobem freqüentment. La impressió que té l'analista, i que es confirma amb el temps, és d'una família nuclear molt tancada que no es relaciona amb altres membres de la família extensa; això amoïna a l'A.

Després dels primers mesos, en els que l'analista veia a l'A com a un infant que podia beneficiar-se del treball psicoanalític i en els que les sessions transcorrien de manera tal que feia suposar que les funcions de comprensió i contenció es desplegaven adequadament, es produeix un estancament. Semblava que un mur anava construint-se entre ells dos. L'A no podia tolerar que l'analista digués res i les sessions van començar a ser fixes i repetitives. Quan entrava, saludava i immediatament sortia un “calla!” de la seva boca abans de que l'analista pogués pronunciar cap paraula. No hi havia espai per cap mena de comentari i difícilment aconseguia dir dues paraules seguides, ja que l'A, en sentir-la, no podia contenir l'impuls de llançar-li qualsevol objecte que tingués a l'abast, la seva sabata, la caixa o alguna joguina acompanyant al “calla!”. Horroritzat, demanava auxili, cridant i aferrant-se al seu pare perquè ella “era un dimoni, una bruixa, un ésser horrible”. El gran horror consistia en que era psicòloga i els psicòlegs, deia, volen canviar-te el cap. L'A plorava dient que li havia espatllat la vida, que era feliç abans de conèixer-la i suplicava als seus pares que el traguessin de la consulta.

Tenia també molta por als seus impulsos que, poc a poc, intentava controlar, aprenent a tancar-se darrera de les portes que semblaven protegirlos a ambdós. Va començar a dur llibres, generalment de Pokémon² o que explicaven jocs d'ordinador, i una Nintendo³ fent debils intents d'incloure a l'analista en la seva activitat, tractant d'interessar-la en les seves explicacions sobre els textos i dibuixos. Però ràpidament s'aïllava, immers en el seu llibre o en els jocs, cada vegada més excitat i fascinat per les transformacions i poders dels personatges. Va dur poc després el seu ordinador, on hi tenia molts jocs, amb l'esperança, potser, de que això l'ajudaria a poder controlar-se tal i com li era d'ajut a l'escola amb la seva cal·ligrafia impossible. Al principi, també el duia, deia, per jugar amb l'analista, però quasi inevitablement quedava submergit en el joc, tot sol, movent les mans sobre el teclat a gran velocitat i excitant-se cada cop més. Els jocs d'ordinador eren sobre persecucions i lluites, amb grans explosions i molts personatges i recursos màgics. L'analista va començar a pensar que l'ordinador en que es perdia una i altra vegada era un obstacle més a la sessió, augmentant l'excitació. Amb l'ajuda dels pares, va intentar que l'A no el portés a la sessió cada dia, sinó tan sols en les ocasions en que tingués alguna cosa que volia mostrar.

Així s'inicia una altra etapa en la que l'A passa les sessions construint “històries” a partir dels jocs d'ordinador, narracions complicades en les que va barrejant diferents jocs. Dia rere dia, la sessió comença amb “avui t'he d'explicar...” i continua amb una història molt difícil o impossible de seguir, acompanyada de gran gesticulació i moviment corporal,

excitant-se cada cop més a mesura que el relat avança; els seus peus, de puntetes, gairebé no toquen a terra i es va aïllant del contacte amb la terapeuta i parlant fort, cridant moltes vegades i entrant en una espiral d'excitació, transformant-se en cadascun dels personatges que apareixen a la història, reproduint els seus gestos i imitant les seves proeses. Tots són súperherois i guerrers amb grans poders i recursos màgics que van del present al futur i al passat, de la mort a la vida sense dificultats, intentant salvar la terra sempre amenaçada per terribles catàstrofes. Es mostra fascinat amb tots aquests materials que treu dels jocs i dels que, a banda dels continguts amb noms i detalls, memoritza també la fitxa tècnica i la recita a continuació d'algunes històries. L'A coneix als admirats inventors japonesos, de qui recorda com es diuen i aspectes de la seva vida, i els vol emular quan sigui gran dedicant-se a la creació de jocs.

L'analista va escoltant les històries, segueixen els “calla!” i continua també el risc d'agressions físiques, amb les que sembla treure's de sobre allò que ella havia intentat mínimament expressar. L'A tem que l'analista l'ompli encara més amb els seus continguts i el faci sentir més desbordat per l'excitació, en no poderlos incorporar. Sembla tenir urgència per desempallegarse dels “seus productes”, tant dels productes concrets (caca, mocs...) com de l'eufòria, excitació, sensacions, pensaments dels quals no pot fer més que desprendre's. L'analista, en la seva quasi desesperació, busca moments d'existir per l'A d'alguna altra manera que no sigui com un pur contenidor de la seva excitació. Encara que, durant molt de temps, poques vegades és possible, doncs si obre la boca, l'A se sent agredit i no pot escoltar les seves paraules, de les que diu són només queixes i crítiques.

De tant en tant, es donava alguna sessió que animava a l'analista, doncs li permetia pensar i augmentar la seva confiança en que podia haver-hi altres possibilitats de comunicació amb ell, altres formes d'expressió amb més significat. Per exemple, l'A es llançava al pit de la terapeuta i pretenia agafar-li o, utilitzant

cinta adhesiva, s'enganxava a les cames de la terapeuta i deia que volia viure així. En una altra sessió, l'A semblava voler representar la seva situació mental posant-se a l'esquena un gran coixí i desplaçant-se per la consulta lentament com un cargol. El moment més esperançador va ser quan l'A explica la història, que fa temps que pensa, de dos guerrers que treballen junts. Diu que s'ha construït un personatge amb les primeres síl·labes del seu nom i cognoms i que aquest personatge era un guerrer que treballava molt dur, que se'n va anar al bosc i que, en tornar, va veure que havien envaït la ciutat i es va trobar amb el seu germà, que era un fantasma bessó malvat, “una còpia de mi, però malvat”, aclareix. I afegeix: “Ens enfrontem i quan ens despertem només n'hi ha un, ens havíem fos”. Comenta que fa una any que pensa això i que el seu personatge està basat en ell mateix i que treballen en equip i de vegades fan la fusió. “Hi ha com un ordre entre ells”, diu, “i la fusió podia ser molt dolorosa”. A continuació, agafa un full i dibuixa un cor partit en dos, “una part bona i una part dolenta”, aclareix. És un relat al que pròpiament podríem anomenar història, la qual cosa semblaria confirmar la hipòtesi de que l'A, a estones, pot estar manejant material simbòlic i utilitzant-lo per a la comunicació.

REFLEXIONS SOBRE EL MATERIAL

Bion (1962), al seu llibre “Learning from experience”, desenvolupa el seu concepte de continent a partir de Klein, qui “ha descrit un aspecte de la Identificació Projectiva relacionat amb la modificació de les pors infantils; el lactant projecta una part de la seva psique, és a dir, els seus sentiments dolents, en un pit bo. Després, al seu torn, aquests són extrets, reintrojectats. Durant l'estada en el pit bo se sent que han estat modificats de manera tal que l'objecte que és reintrojectat s'ha tornat tolerable per a la psique del lactant”. I afegeix: “De la teoria que he descrit abans abstrauré, per usar com a model, la idea d'un continent en el que un objecte és projectat i l'objecte que pot ser projectat en el continent; designaré a l'últim amb el terme continent”.

Si ens apropem al material de l'A des de la teoria, veiem com aquest noi no podia deixar que l'analista funcionés com a continent, alhora que fa grans esforços per aconseguir “autosostenir-se”, tot i que fracassa i queda dominat per impulsos violents, arrossegat per l'excitació que l'envaeix. No es produeix la dinàmica que explica Bion: l'analista no pot retornar-li continguts acceptables, per la qual cosa no sorgeix la funció terapèutica de la forma en que ella la concep. I arriba un moment en el que s'adona que insistir en la seva manera de fer desperta en l'A més i més irritació i enuig i, aleshores, canvia la seva manera d'aproximació considerant el patiment del nen i també degut al temor de que, si continua sentint-se envaït, pugui ensorrar-se. Comença a prendre en consideració el que l'A demana, que és el seu silenci i, simplement calla, tot i que continua amb la seva escolta atenta. Aquest canvi tranquil·litza a l'A, que afluixa la intensitat de la seva desconfiança. Succeeix en aquest moment quelcom interessant en una sessió en la que l'analista compara al Mario i al Luigi -dos personatges que despertaven gran interès en l'A- amb ells dos: “som un equip, també, com el Mario i el Luigi”, li diu. Aquest comentari és escoltat amb interès per l'A i ambdós poden conversar sobre el tema de l'“equip” i, fins i tot, interactuar a cert nivell, tot i que sempre dins de la història que ell va composant. La funció de les històries és múltiple, però una funció predominant és la de cuirassa que l'aïlla del terror a les paraules de l'analista que li desperten l'ansietat terrible de que algú estigui ficant-se dins del seu cap. A la vegada, l'A intentaria controlar, amb les històries, els seus impulsos agressius contra ella, de qui diu és “una fanàtica de la realitat” i a la que, enlloc de llençar-li coses (cadires, paperera...), com succeïa anteriorment, li llença històries que, com ell mateix verbalitza, “són menys dures”. Perquè l'A no dona forma als continguts emocionals, sinó que més aviat evacua i, en ferho, encapsula, per dirho així, l'excitació que el desborda. L'excitació, com el que podríem anomenar “càpsula externa”, sembla funcionar-li d'emboïll dur que el sosté, fins i tot físicament. “Les històries” les va formant usant una amal-

¹ Traducció realitzada de l'original en castellà per l'Equip *eipea*.

² Videjoc que degut a la seva popularitat s'ha estès a altres àmbits d'entreteniment com sèries de televisió, jocs de cartes, roba, ninots, sent una marca molt popular entre els nens.

³ Consola de videojocs.

gama d'imatges i fragments de videojocs que enganxa, un aglomerat d'objectes juxtaposats amb molta càrrega d'energia no mentalitzada i, per tant, només vàlida per ser evacuada. Podríem anomenarles "ideogrames evacuatius", usant terminologia bioniana, que l'A aboca en l'analista. És important, també, la manera en què ho fa en sessió, utilitzant molt el cos, amb molta gesticulació, gran tensió muscular i un to de veu molt alt, sense modular, quasi cridant. Durant uns anys, sembla que el que l'A pot fer a les sessions, a més de protegir-se de les paraules de l'analista, és desempallegarse de l'excitació que l'envaeix, alhora que es va omplint de més excitació en un rull sense fi que genera molta desesperació. L'A sembla que, amb tot això, s'embolcalla en la seva càpsula d'una manera peculiar, diferent a la dels artistes tipus Kanner que descriu Tustin (1987).

Aquests nens, el desenvolupament psicològic dels quals s'ha aturat precoçment, afronten, en paraules de Tustin, "els terrors associats amb la separació corporal d'una maresensació", posant en funcionament "il·lusions autistes" d'estar *encapsulats*. Aconsegueix la il·lusió de l'encapsulament mitjançant sensacions corporals produïdes per les seves pròpies substàncies i moviments corporals. Aquests nens semblen inactius dins de la seva càpsula, "en un estat global de no integració i d'indiferenciació, esperant condicions més propícies per al seu desenvolupament". És el tractament el que, en la mesura que els ajuda a suportar la separació corporal respecte al món exterior, aconseguirà rescatarlos del seu estat de "fusió imitativa". El punt de partida de Tustin suposa que, si existeix la possibilitat de que es creï un vincle emocional, la càpsula va desapareixent i d'això es deriva la visió del tractament dirigit a connectar amb el pacient i a ajudar-lo a desenvoluparse malgrat la càpsula i sense posar massa atenció en aquesta. L'encapsulament d'A ens sembla diferent, tot i que també trobem components sensorials, com dèiem abans, està feta de materials que ell treu dels videojocs amb certs intents de narració fracassada que quasi mai qualla en formes simbòliques

i que poden ser vistos com despulles, quelcom no útil, suggestiu de quelcom residual. I això ens porta a feroses preguntes del tipus de si són pura pantalla beta, potser resultat d'un desmantellament, i recordem a Bion (1962) quan diu que "si la funció alfa falla, els elements beta generats es fan més densos formant una "pantalla beta", un aglomerat de "coses en sí" incapaces de crear llaços recíprocs, causa dels estats de confusió, de les al·lucinacions i de la desarticulació del llenguatge del subjecte. A aquesta pantalla se li afegeixen, a més, els elements alfa generats anteriorment que, per inversió de la funció alfa, són despulles de les característiques que els distingien dels elements beta, però no esdevenen elements beta, sinó més aviat objectes estranys extravagants, perquè conserven en ells restes del Jo i del Superjo, signes d'aquella estructura de personalitat de la que formaven part". En la mateixa línia, estarien els conceptes d'exoesquelet de Bion i de segona pell de Bick (1968), contemporanis al concepte de cuirassa. La cita anterior mostra com Bion comença a definir la "inversió de la funció alfa", que després reprèn Meltzer (2002), autor que en el seu article "Consideracions actuals sobre l'Autisme" presenta aquest concepte com de gran ajuda per a la comprensió dels mecanismes utilitzats pels nois amb autisme. Diu que, després de molts anys d'interès i dedicació a aquest tema, veu l'autisme com "una variant del pensament i del seu desenvolupament que es basa en la inversió de la funció alfa i en la identificació projectiva de l'objecte parcial". I afegeix: "Si apliquem la imaginació a aquests principis, podem interpretar el material autístic com s'interpreten els somnis".

Bertolini (2015), en el seu llibre "Che fare se la mente non nasce", es planteja respondre a la pregunta sobre la possibilitat d'interpretar el material autístic com s'interpreten els somnis, treballant materials clínics. I, entre moltes reflexions i preguntes, s'interroga sobre els diferents graus de dificultat per somiar alguns materials i per donarhi una resposta imaginativa. En el cas de l'A, l'analista no sembla haver tingut èxit, tot i que tal vegada

sigui un exemple de llibertat imaginativa la seva idea de que ells són un equip, com el Mario i el Luigi, comentari que creiem va activar el procés terapèutic.

De totes maneres, allò que anava succeint en aquests llargs anys de tractament, les dificultats greus que tenia l'A per tolerar les interpretacions, el canvi en ell quan l'analista simplement calla i la seva reacció quan li parla d'equip que marca l'inici de la seva col·laboració, ens porta a altres formes de teoritzar que pensem expliquen bé la seva manera de respondre.

La vora i el doble:

Referint-se a l'autisme anomenat de cuirassa per Tustin, Laurent (2013) diu que "aquest terme remet al fet de que un subjecte mancat d'embolcall corporal, que no reacciona davant de la imatge del seu cos, ha instaurat, enlloc del mirall que no funciona, una neobarrera corporal en la qual -o sota la qual- està completament tancat". I afegeix: "La cuirassa funciona com una bombolla de protecció pel subjecte. Mentre no té cos -ni, per tant, imatge-, té la seva càpsula o una bombolla molt sòlida que li permet defensar-se de les manifestacions de l'Altre vers ell". Laurent es refereix també a aquesta "neovora" com "el lloc en que se situa el subjecte, un lloc de defensa massiva, un lloc de pura presència". Aquest "lloc" sembla encaixar i molt amb l'afirmació de l'A qui, queixant-se a l'analista de que ella no sembla valorar les seves "històries", diu amb sorpresa i contundència "aquest sóc jo", la qual cosa la porta a reconsiderar de fons algunes coses. Aquí, la frase de Ruiz (2015) de que l'autista "recorre a la imatge d'una manera artesanal per fer-se un cos" encaixa perfectament i aporta una llum nova a les llargues etapes de l'anàlisi en que l'A, incansablement, va construint les seves "històries". Laurent també es planteja la pregunta, que condiona la tècnica, de "com pot desplaçarse aquesta vora?" i parla de "desplaçament per continuïtat" referint-se també a aquells casos greus "mancats de vora i en els que cal instituir-la". Aclareix que per què l'autista "pugui admetre nous objectes i no suposi una

pura i simple fractura, una invasió, la inclusió d'allò nou cal que s'acompanyi de l'extracció d'una altra cosa".

A la vida de l'A hi ha situacions que s'expliquen molt bé amb la visió que del doble tenen els autors lacanians. Per exemple, el fet que l'A comencés a parlar quan ho va fer el seu germà ens porta a pensar que aquest possiblement va funcionar com un doble en el qual es va recolzar. També en la seva manera de reaccionar quan sorgeix el tema de l'equip en sessió i ell va podent escoltar a l'analista, en un moment en que li resultava impossible interessarse en el que ella deia; podríem pensar que comença a sentir-la com un doble per ell. Per altra part, les "històries" de l'A estan plenes de personatges als que imita en cos i ànima i que li funcionen com a dobles en els que es recolza.

Maleval (2017) qüestiona la visió que té Tustin de la cuirassa i diu que aquesta autora veu l'objecte autista com un obstacle per a l'assumpció de la pèrdua, com una forma de taponar els forats, la qual cosa la condueix a considerar aquest objecte com a patològic, diu, aspecte en el que ell dissenteix. No obstant, reconeix en Tustin algunes intuïcions, com el fet de que parli de la porositat en la cuirassa d'en David, un dels seus pacients, i el fet de que vegi la construcció de l'armadura que fa aquest noi com un avanç en el tractament. Per Maleval, la vora és una construcció defensiva major que caracteritza l'estructura autista i la seva creació no està al servei d'un procés d'encapsulament, ja que està convençut de que els autistes pateixen per la seva soledat i treballen per intentar trobar-se amb el món.

La vora, diu, es funda sobre una pèrdua i funciona com a frontera, circumda, plana i "permet transmutar el forat en una mancança menys inquietant amb la que el subjecte pot arreglar-se". Aprendre a atrapar el naixement clínic d'una vora és per ell una manera privilegiada de discernir les seves funcions. La vora, que està constituïda per l'objecte autístic, el doble i l'interès específic, introdueix un tall en el gaudi i instaura un llaç del subjecte amb l'objecte. Maleval cita "el retorn del gaudi sobre la vora" de Laurent,

explicant que consisteix en un rodeig al voltant d'aquest objecte d'un gaudi excessiu que produeix animació del subjecte. Quant a com evoluciona la vora, diu que succeeix per salts creatius generats per l'assumpció de pèrdues; l'autista d'alt nivell va cedint gaudi, assolint així un buidat progressiu de la vora, tot i que en prendre el risc de desfer-se del seu sistema de protecció, sol trobar-se amb moments de pèrdua de control per sensació d'abandonament d'allò que li havia donat seguretat. Subratlla que, si es repara la connexió amb l'altre, sempre persisteix alguna cosa de la vora que sol reduir-se a l'interès específic que, en general, els permet intercanvis socials.

Ens adonem de que el concepte de vora explica moltes coses d'A. Aclareix com és possible, a partir d'un determinat moment, la col·laboració entre analista i pacient. També, com aquest espai comú pot anar lentament ampliant-se i els temes i els instruments utilitzats poden anar canviant, la qual cosa va permetent més i més apropament entre ells, alhora que les "històries" comencen a tenir un fil conductor que les fa una mica més intel·ligibles. De cap manera el treball de desplaçament i ampliació de la vora significa sotmetre's a la tirania del pacient en el tractament, sinó que l'analista funciona com un continent en un sentit ampli. Per suposat, això no ha de passar per la paraula mentre l'A va construint les seves formes d'autososteniment -que ell anomena tècniques autoterapèutiques-, enriqueix el seu coneixement del món i pot dialogar amb ella. I també li mostra les seves troballes, les seves estratègies de familiarització i acostumament amb allò que li és estrany, i li genera ansietats importants, i amb les seves carències, dificultats i símptomes. Li explica, per exemple, que ell combat "foc amb foc" i pot mostrar en sessió les seves tècniques. Per exemple, les pel·lícules de youtube de terror científic l'han ajudat molt amb les seves pors a quedar-se tot sol a casa i amb el fet de tenir al·lucinacions, que semblen ser viscudes per ell com quelcom que s'ha ficat dins el seu cap sense permís. Si és ell qui provoca el pànic a través dels vídeos, sent que controla d'al-

guna manera les al·lucinacions, sembla creure que és ell mateix qui ha introduït la imatge. A més, ell estableix una causalitat entre allò que li passa i el que va mirar la nit anterior, podent unir pre-sent i passat. Recentment, explica que va tenir un somni despert després de que el seu pare entrés a l'habitació per despertar-lo. En realitat, va veure a algú sagnant entrar per la porta, diu, trencar el vidre de la finestra i saltar al carrer. Ràpidament atribueix aquestes imatges als vídeos que va estar mirant la nit anterior, com si podent rastrejar d'on sorgeixen les imatges al·lucinatòries se sentís amb control dels seus terrors.

L'A ha canviat molt a les sessions i, pel que diuen els seus pares, també fora: ara explica que juga amb els seus amics, surt amb ells, van al cine, va a festes i li diu a l'analista que allò que més ha canviat en ell és que ara té amics. Molts dels seus amics tenen interessos similars als seus i valoren els seus coneixements. A partir del seu interès per tot allò relacionat amb videojocs, que passa a ampliar-se a vídeos en general, aprèn anglès i creix en ell una gran afició per la música. Porta a la consulta cançons que li agraden i que l'expressen: "sento els sentiments que mai vaig sentir perquè no puc sentir", diu la lletra d'una d'elles. També fa poemes que llegeix a la sessió: "I love the bus..." és un d'ells, i tracta sobre que un dels motius pels que estima l'autobús és perquè el porta a veure a persones que estima (ell va en autobús a la consulta). Pot expressar ara amb paraules quan està en conflicte amb l'analista: "M'estàs canviant la vida malament", li diu, després d'una discussió en un to relativament tranquil. Estudia batxillerat, li agrada la Filosofia i des de que s'ha adonat de que "la Psicologia és tot", com diu ell, també l'interessa. L'A entra clarament en el grup d'autistes d'alt nivell als que es referia Maleval, que evolucionen per "saltos creatius" i que, de moment, no sabem cap a on el duran.

L'experiència amb el material de l'A ens ha fet accedir a teories que ens són menys familiars, però que ens han interessat molt i fonamenten bé la nostra pràctica en alguns punts d'aquest cas.

Ens ha semblat útil i saludable pensar les preguntes que es fa la teoria lacaniana sobre aquest tipus de pacients, la qual cosa ha permès que repensem aspectes importants dels nostres models teòrics pel que fa a la comprensió dels autismes.

Agraïdes a la Teresa Morandi i a la Clara Arnó, tan disposades sempre a intentar clarificar els nostres dubtes. ●

BIBLIOGRAFIA

Bertolini, R. (2015). *Che fare si la mente non nasce*. Milano-Torino: Pearson Italia.

Bick, E. (1968). La experiencia de la piel en las relaciones de objeto tempranas. *Revista de Psicoanálisis 1970*; tomo XX-VII, Nº1.

Bion, W.R. (1984). *Learning from experience*. London: Karnac (Orig.1962).

Laurent, E. (2013). *La batalla del autismo: de la clínica a la política*. Buenos Aires: Grama Ediciones.

Maleval, J.C. (2017). Conferencia: De la estructura autística. Bogotá. V Semana del Autismo.

Ruiz, I. (2015). Conferència a Radio Lacan.

Meltzer, D. (2002) Conferencia. Circulación interna del GPB

Tustin, F. (1987). *Estados autísticos en los niños*. Barcelona: Editorial Paidós SACIF i Ediciones Paidós Ibérica (Orig.1981).